

Da gade gij nie bepalen Tot waar reikt het autoritair Vlaams identitair beleid?

Bas Heijne, *Mens/onmens. Essay*,
Amsterdam, Prometheus, 2020, 128 pp.

Niet enkel de start van de Vlaamse regering was, onder leiding van Jan Jambon, een miskleun. Ook de verdere invulling van het bestuur is uitdrukkelijk (uiterst-) rechts. Het autoritair-rechtse karakter van het beleid tekent zich duidelijk af binnen cultuur, zorg, media, energie en klimaat, onderwijs, armoedebestrijding, inburgering en migratie. Op basis van een eng-identitaire en populistische visie is zelfs het (beperkte) buitenlands beleid compleet aan het ontsporen met het bezoek van Jambon aan de uiterst-rechtse controversiële premier van Hongarije. Dit duidt op zijn minst op een fel gevorderde vorm van arrogantie vanwege Jambon en de hele Vlaamse regering bij het besef van Orban's omgang met de rechtstaat, de media en zijn verkettering van migranten (vluchtelingen zijn 'gif') en ngo's.

Tegen deze achtergrond loont het even de moeite om kennis te nemen van het recent uitgegeven essay van de Nederlandse auteur en columnist (P.C. Hooftprijs 2017) Bas Heijne *Mens/onmens* (1) waarin hij, zelf kleinzoon van een arme in Nederland ingeweken joodse grootvader, de twee grote obsessies van deze tijd onderzoekt: waarheid en identiteit. Hij betreft hierbij bedenkingen hoe het komt dat mensen vandaag zo gemakkelijk gemanipuleerd kunnen worden door politici en via sociale media. En hoe we daarentegen toch solidair kunnen zijn in een wereld die meer dan ooit versplinterd is en waar het algemeen belang het zo vaak aflegt tegen het eigenbelang.

Tot meer dan een eeuw geleden, sinds de Verlichting, leek het dat de volledige onttovering van de wereld, zoals Max

Weber het uitdrukte, een onomkeerbaar proces was. In *Mens/onmens* onderzoekt Heijne waar het mis ging. 19de eeuwse fenomenen als nationalisme en racisme hebben onverwacht een moderne nefaste gedaante aangenomen. 'Het debat over het post-truth-tijdperk gaat ogenschijnlijk over wat waar is en niet waar, tussen feit en fictie (...) maar in werkelijkheid (...) gaat het om emotie tegenover ratio, beleving tegenover cijfers, maar ook om 'volk' tegenover 'elite'. (p.20). 'Zo gezien is het streven naar waarheidsvinding de vijand van identiteit' (p.33). Het argument dat objectiviteit niet bestaat, dat alles een kwestie van perspectief is, kan dan worden gebruikt om diegenen verdacht te maken die zeggen naar feitelijkheid te streven, weg te zetten als hypocriet of een verborgen agenda volgend. Zijn tweede hoofdstuk *De liberale leegte* is hierbij ook bijzonder relevant. Volgens Heijne — verwijzend naar de Britse politicoloog Goodwin in: *National Populism. The Revolt against Liberal Democracy* (2018) — is *elitehaat* een van de belangrijkste factoren in het hedendaagse rechtse populisme, naast bezorgdheid over verlies van *eigen cultuur* en toenemende sociaaleconomische ongelijkheid. En de Verlichting? Vrijheid (ja, maar wel 'onze' vrijheid), gelijkheid en broederschap: 'de waarheid wordt ondergeschikt gemaakt aan de emotie. Identiteit wordt een gesloten circuit. Het emotionele houvast van de identiteit maakt het praktisch onmogelijk om betekenisvolle relaties *buiten* die identiteiten aan te gaan' (p.77). En: 'Het volk moet weer homogeen worden, we trekken ons terug te midden van mensen zoals *wij*, op basis van sociale klasse, afkomst, politieke overtuiging, geloof, kleur (...) emotionele verharding zorgt ervoor dat cultuur als statisch, identiteit als enkelvoudig, trots als louter strijd worden gezien' (p.119).

Met andere woorden: Heijne stelt vast dat het Verlichting is tegen

Contraverlichting, universalisme tegen essentialisme, de mensheid tegenover de groep en het volk, diversiteit tegenover het verlangen naar zuiverheid.

Maar volgens hem is niettemin ook een tegenreactie groeiende. En hij blijft positief verwijzen naar de boodschap van Merkel anno 2015. 'Wir schaffen das' was géén blijk van naïviteit noch zelfgenoegzaamheid, maar een hondsmoeilijke oproep in naam van de menselijkheid. 'Je kunt beseffen dat wat je gaat doen, honderduizenden vreemdelingen opnemen in je land, ze proberen te integreren in je cultuur en ze een toekomst te bezorgen, een ontzagwekkende taak is waarvan het succes allerm minst verzekerd is, en waarvoor ongetwijfeld een prijs moet betaald worden. En het dan toch doen' (p.114). Als slot van *Mens/Onmens. Humanisme in de 21ste eeuw*: 'die boodschap is in geen enkele tijd gerieflijk of geruststellend. In onze tijd is zij even radicaal als noodzakelijk' (p.122).

Guido Deraeck